

גליון נושא: 'מציאת קטן לאביו'

בס"ד, יום ג' פרשת חיי שרה, כ"א חשון תשע"ו.
דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, בבא מציעא דף יב.

פנינים

מתנות שקבלה רבקה

בפרשת השבוע פרשת חיי שרה: וַיֵּצֵא הָעֶבֶד כְּלִיכָסֶּף וְכָלִי זָהָב וַיִּתֵּן לְרַבֵּקָה וּמִגְדָּנָתָהּ לְאַחֶיהָ וּלְאִמָּהּ: יש לדון במתנות שקבלה רבקה למי שייד, ובפסוק משמע שייך לרבקה וצריך להבין מדוע לא שייך לבתואל.

והנה **בתוס'** (יבמות דף סא: ד"ה וכן) הביא **מדרשים חלוקים** האם רבקה היתה בת שלוש או בת ארבע עשרה, ורש"י עה"ת כתב שהיתה בת שלוש. ואם היתה בת שלוש קשה מדוע אין מתנתה לאביה [עוד קשה שהרי עדיין לא הגיעה לעונת הפעוטות ולא חל הנתניה], ולדעות שכבר היתה בת י"ד לא קשה לפי מה שהכריע הרמ"א (חו"מ ער ב) בשם הנמו"י, והש"ך בשם הריטב"א והרמב"ן, שמתנתה לעצמה אע"ג שסמוכה על שולחן אביה. אולם תקשי על הראשונים שסוברים שגם מתנה שייך לאביה, עוד קשה בכסף קידושיה של גדולה הסמוכה על שולחנו מדוע לא שייך לאב.

וי"ל (ל.ר.) שגם לדעות שרבקה היתה קטנה מכל מקום המתנות הם שלה, דהוי אומדנא דמוכח שחפץ לתת בתנאי גמור על מנת שאין לאביה רשות בה, שכל מטרת אברהם בשליחת אליעזר הוא בכדי להשיג אשה ליצחק, ותתמצא לבוא ע"י המתנות ואם ילך לאביה אינו מועיל למטרה זו. ואומדנא זו קיימת בכל חתן וכלה. ועיין בכתבי ר' אליהו ברוך (עה"ת בקונט' השידוכים) מש"כ בזה.

אתכא דרחמנא

יש לומר בזה על דרך המוסר, שלא ירע לאדם כאשר מרבה ליתן צדקה וכסף לעניים וללומדי תורה, כי באמת כל הכסף שייך להקב"ה משום שהוא גדול הסמוך על שולחן אביו-הקב"ה [כלשון הגמ' בברכות (דף ג') אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל 'שולחן אביהם'], וכשנותן משלו הוא נותן, ומקרא מלא דיבר הכתוב לי הכסף ולי הזהב נאום ד' (י.ש.ק.). ❖

זכויות האב בבנו ובבתו

מציאה לאב משום איבה

במתנ': (בבא מציעא דף יב עמוד א) מציאת בנו ובתו הקטנים הרי אלו שלו. מציאת בנו ובתו הגדולים הרי אלו שלהן. ונחלקו בגמ' בטעם התקנת חכמים. לשמואל: מפני מה אמרו מציאת קטן לאביו שבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו, ואינו מאחר בידו. לר' יוחנן: הטעם פירש רש"י משום איבה, ולכן לא תלוי בשנים אלא אם זן אותו. גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול.

בבתו: כל זה נאמר לענין בנו, אבל לענין בתו מבואר בגמ' (כתובות מ:) שהאב זוכה במעשי ידיה של בתו קטנה או נערה. בקטנה מקל וחומר: אם יכול למכרה לאחר, כל שכן שיש לו בעצמו זכות

במעשי ידיה, ובנערה למדים מהיקש: וכי ימכר איש את בתו לאמה (שמות כא ז), מה אמה מעשי ידיה לרבה, אף בת מעשי ידיה לאביה. וזוכה במציאתה של בתו קטנה או נערה, משום איבה (כתובות מז.), לרש"י שמא לא יזון אותה, ולתוס' (כתובות מז. ב"מ יב:) שלא ימסרנה לקדושין למנוול ומוכה שחין, ולכן אפילו כשאינה סמוכה על שלחנו זוכה במציאתה. מאידך מבואר ברש"י (ב"מ יב א ד"ה מציאת), וברמב"ם (בפירוש המשניות שם). שזכות מציאתה לאב מן התורה, שנאמר: בנעריה בית אביה, כל שבח נעורים לאביה.

סיכום: בנו בין קטן בין גדול: סמוך - מציאתו לאביו, אינו סמוך - מציאתו לעצמו. בתו: קטנה, בין סמוכה בין שאינה סמוכה - מציאתה לאביה. גדולה, סמוכה - מציאתה לאביה, אין סמוכה - מציאתה לעצמה.

1. להלכה

להלכה: נפסק ברי"ף (ב"מ ו א מדפי הרי"ף), וברא"ש (הלכה ג'), וברמב"ם (גזילה ואבידה יז יג), ובטור ושו"ע (ח"מ ער ב) - כר' יוחנן, לא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול. והוסיף השו"ע (שם) שזכות זו יש לאב גם בביתו, אפילו כשהיא גדולה, אם היא סמוכה על שלחנו. ברם בהג' מרדכי כתב דהבה"ג והסמ"ג פסקו כשמואל, ומכח זה כתב מהר"י הלוי (סימן קכד) שהמוציא מחבירו עליו הראיה (כנה"ג ער א).

נתחייב גרע: ועיין במה שחידש הט"ז (ח"מ ער ב) לפי מה שכתבו התוס' [ד"ה רבי יוחנן] דלא שייך איבה אלא בבנו שדרכו לזונו תמיד, ואם לא יפרנסנו אביו לא יפרנסנו אחר, אבל אדם אחר מעלמא הסמוך לשולחן חבירו חנם כגון יתום קטן וכיוצא בו, אין סברא שמציאותו לחבירו, וכ"ש עבד או אמה שבשכר טרחם הם אוכלים, עכ"ל התוס'.

וכתב הט"ז, ובכלל זה הוא ג"כ מי שפסק לבנו מזונות על שולחנו דמציאתו לעצמו, דהא דרך חיוב הוא נותן לו, וכעין שאמרו בפרק נערה [כתובות מ"ג ע"א] דבת הניזונת לאחר מיתת אביה דמציאתה לעצמה, דלאו מאחין קא מיתזנא, עכ"ד. והסברא בט"ז, שמאחר שנותן לו מצד התחייבותו אין לחוש לאיבה כיון שגם אם יהיה איבה יצטרך להמשיך לזונו מחמת ההתחייבות. וילה"ק על הט"ז הרי באשתו ג"כ טעמא משום איבה כמפורש בגמ' (ב"מ יב:) ואשתו הרי חייב במזונותיה, ואין יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונתיך רק בספקה וא"כ איזה חשש איבה יש כאן (י.ש.ק.).

2. מהם זכויות האב

סחורה ומעשה ידים: הנה במשנה הוזכר רק מציאה, והוסיף הרמ"א (סימן ע"ר סעיף ב') בשם הב"י (סוף סי' קע"ז) בשם העיטור - וה"ה אם הרויחו בסחורה או במלאכה. ועיין בספר 'לב מבין' על הרמב"ם (גזילה ואבידה יז יג) שהביא בזה מחלוקת הפוסקים שישנם הסוברים שסחורה אין הולך לאב.

משכורת: וכלפי 'תשלום משכורת' על מעשה ידים של קודם הנישואין שמעתי ב' צדדים: א. יש אומרים: ששייך לאב שהרי סמוכים על שולחנו, ואם החתן מעכב את המשכורת שקיבלה אשתו תמורת מעשה ידיה הוא נוטל שלא כדין. וכן כלפי ביבי סיטר שמרויחה הבת שמצד ההלכה הוא לאביה [באופן שהופקד לחשבון בנק הפרטי שלה ולא תבעו האב עד נישואיה עיין מכון הוראה ומשפט ז עמוד פג שכה"ג אין חייבת לתת לאב]. ולדעה זו לא טוב עושה החתן שמתלונן בלבו על חמיו לאחר החתונה, כי באמת כל מה שיש לאשתו הוא משל אביה ומה לו כי ילין על שלקח בדין את מעשה ידיה. ועוד מכיוון שכיום נוהגים לתת יותר מעישור נכסים בשביל החתונה והוא יותר מחיובו של האב בכפל כפלים, דבר פשוט שכל מה שעבדה עד החתונה צריך לתת לאב כהשתתפות בהוצאות החתונה, ואם לא תתן לו יבואו לידי ריב ומצה, שלא ירצה האב לשלם עבורה הוצאות החתונה (צ.פ.). ב. מאידך שמעתי חולקים: שאיפכא מסתברא שיש מקרים שודאי שאינה מוגדרת כסמוכה כשיש לה חשבון בנק פרטי עם כרטיס אשראי עמו היא רוכשת כל מה שהיא צריכה, וממילא תמיד יכולה לומר שהיא לא סמוכה ומה שמקבלת מהאב הוא כי האב מסכים לתת לה למרות שהיא מסולקת ממנו במעשה ידיה. (א.ק.). ג. דעה מכרעת: שמעתי מהג"ר שמאי קהת הכהן

מנהג ישראל תורה

בן נשוי הסמוך על שולחן אביו

שאלה: יש לדון כאשר האבא נותן קעסט, שבשנים הראשונות לנישואין מספק לבן כל צרכיו, ויש לדון מציאתו ומעשה ידיו למי, האם זה שייך לאב מדין סמוך על שולחן אביו, או דלמא נשוי אינו נקרא 'סמוך'. והמנהג שהולך לזוג וצ"ב מה טעם המנהג.

תשובה: כמה דיעות בדבר וכפי שיבואר בזאת.

ספק: בספר **חקרי לב** (ח"מ חב סימן מז) הסתפק בזה מציאתו למי, **שהרמ"א** (או"ח סימן שס"ו סעיף י') סתם וכתב שכן נשוי יכול לזכות עירוב על ידו, **אע"פ** שסמוך על שלחנו, והוא מדברי **הגהת סמ"ק** (בהלכות עירובין), ומ"מ שאר פוסקים לא חילקו בכך, ואפשר שדעת יחיד הוא (ומצדד לומר שאף קים לי אינו יכול לומר כסברא זו שלא הוזכרה כי אם בפוסק אחד), ומביא מדברי כמה פוסקים שדנו בדין בן הסמוך על שלחן אביו ואיירי שם בנשוי ולא חילקו בכך, ולא הכריע החקרי לב מה הדין למעשה (פתחי חושן דיני אבידה פרק ט' הערה ס"ח).

מציאתו לעצמו: בספר **לב מבין** (לרבי בכור יצחק נאבארו - נפטר בשנת תקצ"א) על הרמב"ם (גזילה ואבידה יז יג) הביא את דברי **הגהות אשר"י** (בעירובין) שחידש דבן נשוי אפילו שסמוך על שולחן אביו מציאתו לעצמו, וכתב בספר **הלכה למשה** (שם) בשם **מהר"י הלוי דכו"ע** מודו בזה, וכן כתב **הכנה"ג** בשם **מהר"א גאליקו**. עכ"ד.

מציאתו לאביו: אולם נחלק עליו **הלב מבין** שזה דעת יחידא מכל שלא הזכירו חידוש זה אף אחד מהראשונים וגדולי הפוסקים. עוד הוכיח **מהרמב"ם** (בפירוש המשניות) שכתב כל הסמוך על שולחן אביו מציאתו לאביו אפילו הוא בן ארבעים שנה, ופשיטא שהוא כבר נשוי דאטו ברשיעי עסקינן שאינו נשוי.

תלוי אם נתחייב: בספר 'פתחי חושן' (דיני אבידה פרק ט' הערה ס"ח) מדייק **הגר"י בלוי זצ"ל** מדברי **הט"ז**, שאף בן נשוי מציאתו לאב, שכתב **הט"ז** (שם) שאם התחייב לזון בנו מציאתו לעצמו, ומשמע שאם אינו בדרך התחייבות מציאתו לאב. ויוצא כלפי נדון הנ"ל שתלוי במציאות, אם נתחייב לזונו מציאתו לעצמו, ואם לא נתחייב מציאתו לאביו.

מנהג העולם: שאין נותנים לאב, וטעם הדבר יש לומר, או משום אומדנא שמסכים, או משום שמשועבד לבן הזוג, או שאין נותנים להם כל צרכיהם ולא מיקרי סמוך. ❖

גרוס שליט"א שמצד הדין ודאי שייך לאב, אולם כיון שיכול האב לוותר, לכן במשפחות שהמנהג הוא שהכסף הולך לבת נקנה לה ממילא בקנין גמור, דחשיב אומדנא דמוכח שויתר לה.

לזכות על ידו עירוב: דעת **התוס' (יב: ד"ה ר' יוחנן)** בשם **ר"ת** דכי היכי דפליגי הכא פליגי נמי גבי עירוב. ונחלקו **הרמב"ן** ו**הרשב"א** ו**הרמב"ם** וס"ל דעירוב שאני. כיון שאביו נותן לו לזכות (רמב"ן), או משום שדעת אחרת מקנה אותו מהני (מרדכי).

מתנה: כשאחר נותן לו מתנה, עיין **בנמוקי יוסף ובר"ן** שהביאו בזה מחלוקת הראשונים י"א שהמתנה שייך לאב כמו במציאה וסחורה. אולם י"א שהמתנה שייך לבן, כי רק בקטן ממש מתנתו לאב אבל גדול וסמוך על שולחנו מתנתו לעצמו ולא דומה למציאה וסחורה שהולך לאב. ודומה לאשתו שמתנתה לעצמה ורק מעשה ידיה לבעלה. וכן הכריע **הרמ"א** (ח"מ ער ב) בשם **הנמו"י**, ו**הש"ך** בשם **הריטב"א** ו**הרמב"ן**, שמתנתו לעצמו אע"ג שסמוך על שולחן אביו. אכן האב עצמו נותן לו או שאחר נותן לו ע"מ שאין לאביו רשות בו לכו"ע שייך לבן. [ועיין במה שהרחיב בזה **הג"ר מנשה קליין זצ"ל**, במשנה הלכות חלק ו' סימן רפט].

3. חתן וכלה

מתנות בר מצוה אירוסין חתונה: וכך יש לבאר בכל המתנות שחתן וכלה מקבלים באירוסין ובנישואין, או דורון דרשה של חתן בר מצוה, שאם נותנים מתנה של ספרים או כלי בית וכדומה ודאי שייך לבן עצמו ע"פ פסק **הרמ"א** הנ"ל שגדול הסמוך מתנתו לעצמו, ועוד שמסתמא דעת הנותן שיהא לחתן ולכלה ולא להורים

הערות מבני החבורה

למי שייך המלגה של 'ישיבת בין הזמנים'

שאלה: מצוי שבחורים הלומדים בישיבה קטנה או בישיבה גדולה מרוויחים כסף כגון במלגה של ישיבת בין הזמנים, ויש לדון למי שייך כסף זה האם שייך לאבא משום שהבן סמוך על שולחנו או לא. וכן יש לדון לגבי בנות שמקבלות כסף על 'ביבי סיטר' ויש לדון האם הכסף בבעלות האב עוד יש לדון האם הנותן צריך לתת את ישירות לאב כשיודע שהבן לא יתנהו לאב, או דלמא הבן קזי והאב זוכה מכח הבן. עוד יש להסתפק אם האב או הבן צריכים להפריש 'מעשר כספים'.

תשובה: דעת הג"ר מנשה קליין זצ"ל (שו"ת משנה הלכות ח"ו סימן רפט), והגר"ש אלישיב זצ"ל ('החיזוק' קונטרס א') שבחור אפילו אם הוא נמצא כל השבוע בישיבה אם עיקר הוצאותיו הם על אביו הרי הוא נחשב לסמוך על שולחנו ואפילו אם הוא גדול, ולפיכך מציאתו רווחיו ומלאכתו וכדומה שייכים מעיקר הדין לאביו. ומיהו אם אין אביו מקפיד בזה וכרובא דעלמא הרי אלו שלו ('תורת הישיבה', פרק יז סעיף ח'). וכ"כ הגר"צ אבא שאול זצ"ל (תורת הישיבה רלח) שבחור ישיבה נקרא סמוך על שולחן אביו. אולם דעת הגרמ"מ קרפ שליט"א (השבת אבידה כהלכה עמוד סג) שבחור בישיבה קטנה נקרא סמוך, אולם בחור בישיבה גדולה אינו נקרא סמוך.

ודעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות חלק א' סימן תקפ"א) לענין שכר שמרויח תלמיד ישיבה שמעיקר הדין רווח הבן לאב, אולם המציאות כיום שהאיבה הוא חשש רחוק מאוד ומבואר **במשנה למלך** (פ"ג דעבדים הלכה ט"ז) שבבן לא חוששין לחשש רחוק ע"ש. ובפרט שיש לצרף שיטת העיטור והריטב"א שאפילו סמוך על שולחן אביו מה שמרויח לא שייך לאב ע"ש **בהגהות רעק"א** (שם) ובמחנה אפרים (הל' זכיה סי' ג'). ומיהו כיון שנותן לו דמי כס לפעמים כשמעלים ממנו הכנסותיו יש חשש גזל שאדעתא דהכי שיש לו לא נתן ולא יתן וצריך לדון בכל מקרה הטעם שמעלים ותגובת האב אם ידע שמרויח. ודעת הגר"מ הלוי ואזנר שליט"א שבחור בישיבה אם אביו משלם שכר לימוד במלואו הבן נחשב סמוך על שולחן אביו ומציאתו לאביו ואם אינו משלם להם כל צרכיהם אינו נחשב סמוך על שולחנו. (תורת האבידה בתחילת הספר בהסכמות).

דעת הג"ר נתן בן סניור שליט"א: (הובא בספר בית הוראה של ישיבת חברת 'אהבת שלום' ספר א' חו"מ רלב) שאם מפרנסם ונותן להם כל צרכיהם חשיבי סמוכים על שולחנו ומציאתם לאביהם, וה"ה אם הרויחו בסחורה או שעשו מלאכה ה"ז לאביהם כמבואר ברמ"א שם, וזו תקנת חכמים משום איבה כיון שזנם ומפרנסם אמנם מה שנותנים בישיבת בין הזמנים וכיו"ב מלגה לבחורים והם למעלה מגיל מצוות כיון שנתנו להם קנו הם ולא אביהם דדעתם שיהיה להם ולא לאביהם כמבואר **בנמוקי"י** (פ"ק דב"מ) והובא דבריו ברמ"א (שם ס"ב) דהו"ל כמתנה דאינה כמלאכה דהיא נתינת מתנה ללומדים שהרי לא עושים שום מלאכה עבור המארגן את הבחורים אלא לומדים לעצמם ואם חכמת חכמת לך, והתשלום הוא רק מתנה להמריצם ללמוד.

וכן שמעתי מהג"ר יחזקאל כהן שליט"א שיש אומדנא דמוכח בדעת הנותן שיהא ע"מ שאין לאביו רשות בו, שכל המטרה של ישיבת בין הזמנים הוא להמריץ את הבחורים, ואם הכסף ילך לאבא לא ימריץ אותם וחסר בכל המטרה, אבל בשכר על עבודה כגון 'ביבי סיטר' אין סברא זו. ושמעתי מאחראים על ישיבת בין הזמנים שיש אומדנא כפולה שילך לבן ולא לאב. א. בדעת הנותן הן התורמים והן המארגנים חפצים שיבואו ללמוד ואם הבן לא יקבל את הכסף הוא לא יבוא. ב. אומדנא בדעת האב שמסתמא האב חפץ לוותר על הכסף ובלבד שבנו ילך ללמוד. ❖

והוי כמו תנאי שלא יהא לאבא בעלות על כך, וכמבואר בסוגיא בקידושין שיכול לתת ע"מ שלא יהא לבעלה רשות בה.

כסף במזומן: אמנם יש לדון במי שמקבל מעטפה עם כסף, שיש אורחים רבים ובפרט מבני עדות המזרח שכוונתם בנתינה זו להשתתף עם ההורים בעלויות הגבוהות של סעודת השמחה, ונותנים זאת לידי הבן ולא לידי האבא שכך דרך השמחה וכך יותר נעים להם. אך מצד שני קשה לדעת

בוודאות על כל נותן מה היה כוונתו במתנה וא"כ היכי לידינו דייני להאי דינא, ויש שנוהגים לסכם מראש עם הבן שהכסף יתחלק ביניהם בשווה, חצי לכיסוי ההוצאות וחצי ישאר בידי הבן, אך צ"ע כשלא סיכמו כלום מי זוכה. מעשה שהיה: עם הג"ר שלום בער סורצקין שליט"א שהגיע לבר מצוה של תורם גדול לרשת הכוללים, עם דורון דרשה מקורי לחתן הבר מצוה 'ספר תורה מהודר', וכל הקהל קמו לכבוד התורה וששו ושמחו בשמחת התורה כמו בהכנסת ס"ת לבית הכנסת. ויש לדון אם הספר תורה שייך לאב או לבן, כי סיבת הנתינה מחמת האב. ❖

'צומק הפשט'

לתרומות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823